

MENNESKETS SYN PÅ MENNESKET

HVOR KOMMER MENNESKET FRA?

Hvad mennesket er, kan formuleres på uendelig mange måder. Men noget af det mest menneskelige er menneskets fortælling om sig selv. Der er jo ingen andre end os selv, der kan fortælle, hvem eller hvad vi er som mennesker. Af den grund er spørgsmålet om, hvordan vi definerer os selv, en helt central del af vores identitet. Vi er som mennesker, hvad vi som mennesker mener, vi er. Og det er der mange meninger om.

Et kendt bud blandt mange er det bibelske: Gud skabte mennesket i sit billede som mand og kvinde, og siden har mennesket ikke ændret sig. Som den gamle kirkefader Augustin skrev i begyndelsen af 400-tallet, så stammede man enten fra Adam, og så var man et menneske, eller også stammede man ikke fra Adam, og så var man ikke et menneske.

Et andet bud er naturvidenskabens: Den mener, at vi stammer fra aberne, der igen stammer fra de første pattedyr og så videre helt ned til amøberne og de fisk, der engang for længe siden steg op af havet. *Hver kultur og tidsalder har sin version af, hvordan mennesket er opstået, og hvad mennesket er for en størrelse.*

Det er netop det, denne lille bog skal handle om: vores fortællinger om – og kamp om retten til at fortælle – hvad mennesket er, og hvordan det er opstået.

Det er langt fra nogen ny kamp. Spørgsmålet om menneskets oprindelse er så vigtigt, at det altid har været genstand for en magtkamp mellem religioner, kulturer og videnskaber. Og striden mellem, hvilken historie om mennesket der skal fortælles, og hvem der må fortælle den, foregår stadig.

Hvis jeg på universitetet fortæller de studerende, at den bibelske forklaring med Adam og Eva er sandheden, varer det ikke længe, før jeg bliver sat fra den undervisning, ja, måske fyret. Den eneste gyldige fortælling om menneskets oprindelse på Aarhus Universitet – og for den sags skyld på de fleste andre universiteter i verden for tiden – er den om menneskets afstamning fra aberne. Og det på trods af at en demokratisk afstemning på verdensplan nok ville ende i, at en religiøs skabelsesberetning ville få flertal frem for den naturvidenskabelige udviklingsteori.

KAMPEN OM MENNESKET

Menneskets oprindelse er et så centralt fænomen, at stort set alle samfund til alle tider har haft en fortælling om det. Og da menneskets oprindelse er nært forbundet med vores identitet som menneske, har menneskets oprindelse også altid været genstand for magtens interesser. For den, der har magt til at definere menneskets identitet, historie og oprindelse, bestemmer, hvilken selvopfattelse de offentlige institutioner som f.eks. kirken eller skolerne videregiver til borgerne som indiskutable sandheder. Og den, der definerer,

hvad mennesket er, kan i vid udstrækning forme og kontrollere mennesket.

Det er derfor, det er eftertragtet at udlægge historien om menneskets begyndelse. Den identitet som menneske, som nutidens videnskab i dag fremstiller, er derfor heller ikke bare opstået på grund af en opdagelse, der er indlysende for alle. Den er i grove træk opstået via en lang kamp mellem to vidt forskellige verdensbilleder – det kristne og det naturvidenskabelige – der stødte sammen igen og igen fra 1600-tallet og frem.

Særligt i løbet af 1800-tallet trængte den moderne naturvidenskab i sin kamp for at få monopol på viden inden for alle områder også ind i det helligste af det hellige for kristendommen: menneskets identitet, egenart, natur og oprindelse.

Historien om, hvordan teorien om afstamning fra aberne blev dominerende i videnskaben om menneskets oprindelse – dvs. palæoantropologien – viser, hvor dygtige vi mennesker er til at få virkeligheden til at passe med de til enhver tid herskende sandheder. Vi fik passet fortidens spor fint ind i den bibelske fortælling helt frem til midten af 1800-tallet, og derefter fik vi passet de nøjagtig samme spor lige så fint ind i de naturvidenskabelige fortællinger.

ØKSEN OG ELEFANTEN I LONDON

Men lad os begynde i London i 1679. For her finder vi et godt eksempel på, hvordan man fortolkede sporene af en fjern fortid, således at de kom til at passe med den bibelske fortælling om mennesket.

Apotekeren John Conyers var samler af romerske genstande, og efter Londons næsten altødelæggende brand i september 1666, var der gode muligheder for at gøre et par interessante fund. Heldet var med ham. I en udgravning ved Gray's Inn Road fandt Conyers i 1679 en stenøkse, som han mente, var lavet af mennesker. For os et helt naturligt synspunkt – øksen har man senere fundet ud af, er 300.000 år gammel – men på Conyers' tid var det faktisk en usædvanlig konklusion. For dengang havde man ingen idé om, at mennesket engang havde brugt stenredskaber.

Tæt ved øksen fandt man også nogle elefantknogler. Hvordan kunne det være, at man fandt elefantknogler, hvor der aldrig – så vidt man vidste – havde levet elefanter?

Conyers synes at have ment, at det var den syndflod, man kunne læse om i Bibelen, der stod bag. Hele verden var jo med syndfloden blev oversvømmet, og det var kun Noa, der havde bygget arken, hans familie og de udvalgte dyr om bord, der havde overlevet. Samme oversvømmelse måtte så have skyllet elefantknoglerne til England.

Senere, i 1715, tog boghandleren John Bagford, der havde kendt Conyers, afstand fra denne teori. Han hævdede i stedet, at det drejede sig om en krigselefant fra den romerske invasion af England i år 43 e.Kr. Elefanten var blevet dræbt af bretonerne, som på det tidspunkt havde glemt brugen af metal og derfor i stedet brugte sten til økser.

Baggrunden for både Conyers' og Bagfords bud var det kristne verdensbillede, som ingen på den tid satte spørgsmålstegn ved. Guds skaberværk blev opfattet som fuldkomment, hvorfor der ikke kunne ske ændringer, uden at Gud

havde været mere fuldkommen på et tidspunkt end på et andet. Og det var for både Conyers og Bagford en umulig tanke. Derfor kunne dyr ikke uddø. Og da der ikke levede elefanter i England, måtte denne elefant være kommet udefra – med romerne eller syndfloden.

Men hvad med stenøkser? Ja, ifølge Bibelen var mennesket allerede i syvende generation efter Adam med Tubal-Kain begyndt at fremstille redskaber af kobber og jern. Og da Bibelen ikke omtaler nogen stenalder, måtte man finde en anden forklaring på, hvordan disse genstande, der lignede menneskeskabte stenredskaber, var opstået. F.eks. var den mest almindelige forklaring på de sten, der lignede økser, at de var tordensten, der faldt ned på jorden der, hvor lynet slog ned.

Men der var også en anden mulig forklaring. Man gik ud fra, at alle mennesker nedstammede fra Noa. Derfor havde alle mennesker været kristne – også jøderne – i tiden efter syndfloden. Men efterhånden havde nogle menneskegrupper mistet denne 'sande' kristne tro. De havde gennemgået en form for åndeligt forfald – fra kristendom til hedenskab. Sådanne forfald kunne også ske på det teknologiske område. Derfor passede Bagfords teori om, at bretonerne havde glemt fremstillingen af metal, fint ind i det kristne verdensbillede.

SAMME SAG, TO FORTOLKNINGER

Det var ud fra sådanne grundlæggende kristne sandheder, at fortidens spor blev fortolket. Men *en så dominerende og magtfuld fortælling som den bibelske bliver ikke bare skiftet*

ud med en ny fra den ene dag til den anden. Hvor vanskeligt det er at skifte det ene verdensbillede ud med et helt andet, kan følgende lille episode illustrere.

I 1890'erne ville en canadisk videnskabsjournalist, Grant Allen, gøre op med baltiske bønders tro på tordensten, så han tog dem med ud til en grav og fortalte, at når den blev afdækket, ville der ligge en stenøkse i graven som et offer til den afdøde. Derefter afdækkede han graven, og ganske rigtigt lå der en stenøkse ved siden af skelettet. Og da lød det fra en af bønderne: "Der kan du selv se. Manden er blevet dræbt af lynet, og der ligger tordenstenen!" Og på samme måde er det med både den kristne og den naturvidenskabelige fortolkning. De kan – som vi skal se – få fuldstændig den samme virkelighed til at passe ind i deres vidt forskellige verdensbilleder.